

§ 12. Эксперыменты ў музыцы і кіно XX стагоддзя

Музычнае мастацтва XX стагоддзя літаральна «ўзрываецца» разнастайнасцю стыляў і кірункаў. Новыя ідэі, якія адлюстроўвалі музычныя традыцыі мінулага і інтанацыі чужых культур, змянілі ўяўленні пра музыку ў большай часткі насельніцтва планеты. Пачала ўзмацняцца роля масавай музычнай культуры...

Неверагодную колькасць новых тэм, жанраў, кірункаў, мастацкіх знаходак адкрыў свету кінематограф. Увабраўшы ў сябе вопыт і дасягненні іншых відаў мастацтва, ён прапанаваў для асэнсавання ўнікальны «кінаадбітак» эпохі...

Джаз: новыя гукі, новыя рытмы. Яркай музычнай з'явай пачатку XX стагоддзя стаў джаз — музычны кірунак, у якім перасякаюцца еўрапейскія і афрыканскія традыцыі. Пераблытаць джаз з іншымі музычнымі з'явамі немагчыма. Незвычайна жывая і лёгкая рытмічная джазавая музыка, спалучаючы часам незлучальныя культурныя элементы — фальклору, рэлігіі, эстрады, не пакідае аб'ектавымі слухачоў і сёння.

Важнай асаблівасцю джаза з'яўляецца **імправізацыя**. На аснове загадзя прадуманай рытмічнай або гарманічнай формулы ўсе музыканты імправізуюць, уносячы ў агульную музычную партытуру свой «голос». Дзякуючы іх імправізацыі ў слухачоў узнікае адчуванне бесперапыннасці і нават некаторай аднастайнасці. Такая калектыўная імправізацыя можа доўжыцца некалькі гадзін, але пры гэтым вядучая роля належыць салісту. Ва ўзаемадзеянні ўсіх выканаўцаў — салістаў і джазавага калектыву — нараджаліся ўнікальныя джазавыя кампазіцыі, якія атрымалі статус сусветнай музыкі.

Выдатным джазавым салістам-віртуозам быў амерыканскі трубач *Луі Армстранг*. Яго яркае эмацыянальнае сола не толькі стала прыкладам найвышэйшага ўзроўню выканання джазавай музыкі: сольную інструментальную імправізацыю Армстранг змясціў у цэнтр джазавай кампазіцыі. Геніяльны джазіст такім чынам пашырыў межы джаза і накіраваў яго развіццё ў прафесійнае рэчышча.

Луі Армстранг

Джордж Гершвін

«Каралём джаза» называюць амерыканскага кампазітара *Джорджа Гершвіна*. У адным са сваіх найлепшых твораў «*Рэпсодыя ў стылі блюз*» («*Блакiтная рэпсодыя*»), напісаным для фартэпіяна і сімфанічнага аркестра, кампазітар пераасэнсаваў народныя напевы *спірычуэл** і *блюз***. Рытмічная і інтанацыйная свабода, тэмпераментныя тэмы, смеласць і экстравагантнасць у вырашэнні музычных задач прынеслі ашаламляльны поспех і твору, і аўтару. Сінтэз джаза і сімфанічнай музыкі стаў пачаткам новага кірунку — *сімфаджаза*. Так Гершвін, злучыўшы «сур'ёзную» музыку з «лёгкай», здзівіў увесь свет.

Праслухайце ў інфармацыйных крыніцах песню «Які цудоўны свет» («*What a Wonderful World*») у выкананні Л. Армстранга і «Рэпсодыю ў стылі блюз» Д. Гершвіна. Якое ўражанне на вас зрабіў джаз? Чым, на ваш погляд, прыцягальная джазавая музыка для людзей, якія жывуць у розных кутках планеты?

«Бітлз»: пакаранне свету. У 60-я гады ХХ стагоддзя свет быў узрушаны музыкай групы «*Бітлз*» («*The Beatles*») — чацвёркі маладых людзей з англійскага горада Ліверпуля. Ужо праз некалькі гадоў пасля першага выступлення на вялікай еўрапейскай сцэне музыканты занялі першую пазіцыю ў сусветным рэйтынгу. Іх творчасць настолькі ўразіла суайчыннікаў навізнай і арыгінальнасцю, што адзін з вядомых музычных крытыкаў назваў лідараў групы *Джона Лёнана* і *Пола Макартні* «найвялікшымі кампазітарамі пасля Бетховена».

Цікавы факт

Песню «Учора» («*Yesterday*») групы «Бітлз» называюць найлепшай песняй ХХ стагоддзя. Рэкорд колькасці яе «пракручванняў» па радыё і тэлебачанні непераўздыдзены да гэтага часу...

* *Спірычуэл* — духоўны спеў афраамерыканцаў; эмацыянальная калектыўная імправізацыя з характэрнымі воклічамі-выкрыкамі.

** *Блюз* — сольная лірычная песня афраамерыканцаў у павольным тэмпе. Для яе характэрныя складаны рытм і своеасаблівая імправізацыйная манера выканання.

Група «Бітлз»

Дэмакратычная музыка легендарнай чацвёркі, што адрознівалася асаблівай меладычнасцю і прастай; знешні выгляд маладых людзей — строгія касцюмы і аднолькавыя прычоскі; чыстыя, неагрэсіўныя галасы паланілі самую шырокую аўдыторыю. У папулярызацыі рока (англ. *to rock* — гайдаць) «Бітлз» адыгралі значную ролю. Дзякуючы групе рок-музыка ўпершыню атрымала статус сур'ёзнага мастацтва, у якім тэкст і музыка былі ўзняты на якасна новы мастацкі ўзровень.

Здзейснена вельмі многа намаганняў разгадаць тайну поспеху групы «Бітлз». Праслухаўшы на кампакт-дыску песні «Мішэль» («Michelle»), «Учора» («Yesterday»), паспрабуйце адказаць на пытанне: у чым заключаецца «цуд» ліверпульскай чацвёркі? Выканайце песню «Учора» ў класе (тэкст прапанаваны на дадатковай старонцы).

Вазьміце на заметку...

Сінтэз жанраў у акадэмічнай музыцы

Яскравым прыкладам сінтэзу сродкаў выразнасці ў акадэмічным мастацтве з'яўляецца сцэнічная *кантата* «*Карміна Бурана*» (лац. *Carmina Burana* — баварскія песні) нямецкага кампазітара *Карла Орфа*. У аснове яе лібрэта — вершы з сярэднявечавага рукапісу, знойдзенага ў адным з манастыроў Баварыі. Адсюль і назва сачынення. Жанр твора вызначыць складана. Сам Орф пісаў пра п'есу так: «Свецкія песні для спевакоў і хору ў суправаджэнні інструментаў з прадстаўленнем на сцэне». Асабліва важнай для кампазітара з'яўлялася сцэнічная частка, у якой былі сплечены рысы розных

жанраў і відаў мастацтва — кантаты, оперы і балета, драматычнага спектакля, сярэдневяковай містэрыі, італьянскай камедыі масак. У грандыёзнай пастаноўцы задзейнічаны змешаны хор, хор хлопчыкаў, салісты, танцоры, пашыраны склад сімфанічнага аркестра.

Адзінага сюжэта ў прадстаўленні няма. Музычна-сцэнічнае дзеянства аб'ядноўвае вобраз Фартуны*. Ужо ў *пралогу* «О, Фартуна!» мы адчуваем няўхільнасць лёсу дзякуючы мелодыі, якая паўтараецца на фоне «рухомага» баса. Затым карціны пачынаюць мяняцца — пейзажныя замалёўкі, народныя гулянні, карціны сярэдневяковага побыту... Але тэма, якая гучыць амаль як заклінанне, настойліва нагадвае нам пра нязменную прысутнасць Фартуны.

О, лёс!
Як месяц, ты зменлівы,
Заўсёды то расцеш,
То ўбываеш,
Умешваешся ў ход жыцця...
З пралога «О, Фартуна!»

Кампазітар Карл Орф. Сцэна з вакальна-харэаграфічнага прадстаўлення «Карміна Бурана» ў пастаноўцы Вялікага тэатра Беларусі

Праслухайце ў інфармацыйных крыніцах хор «О, Фартуна!» з кантаты «Карміна Бурана». Паглядзіце адпаведны фрагмент аднайменнага вакальна-харэаграфічнага прадстаўлення. Якія асацыяцыі ў вас выклікала музыка К. Орфа? Якія сродкі выразнасці ўказваюць на разнастайнасць жанраў і відаў мастацтва ў гэтых творах?

* *Фартуна* — старажытнарымская багіня ўдачы. У пралогу «О, Фартуна!» кантаты «Карміна Бурана» вобраз мае дваіны сэнс — гэта яшчэ і ўладарка свету.

Італьянскі неарэалізм: дакумент эпохі. Італьянскага кінарэжысёра *Віторыя Дэ Сіка* лічаць адным з заснавальнікаў *неарэалізму* — новага кірунку ў кінематографе сярэдзіны XX стагоддзя.

Такія мастацкія кірункі, як неарэалізм, не маглі б жыць, існаваць, калі б не ўзнікла патрэба расказаць праўду.

Лукіна Вісконці

У цэнтр кінасюжэта неарэалісты з амаль фатаграфічнай дакладнасцю змяшчалі самыя звычайныя і паўсядзённыя падзеі. Жыццё Італіі — панарама горада, шумныя вуліцы або чэргі ў магазінах — былі паказаны ў натуральным асвятленні, без залішняй тэатральнасці, наўмыснасці. У гледачоў стваралася адчуванне, што кожны персанаж кінагісторыі, які трапіў у аб'ектыў, жыве, магчыма, дзесьці побач, на суседняй вуліцы. Гэты эфект узмацняўся яшчэ і выбарам герояў: неарэалісты рэдка здымалі кіназорак, падбіраючы на галоўныя ролі пераважна непрафесійных актёраў — звычайных людзей з вуліцы.

У фільме *«Выкрадальнікі веласіпедаў»* В. Дэ Сіка расказаў немудрагелістую гісторыю. У галоўнага героя Антонія Рычы, які толькі што знайшоў працу расклейшчыка афіш, крадуць веласіпед. У пасляваеннай Італіі веласіпед — гэта вялікая каштоўнасць, і яго страта для любой сям'і звязана з сур'ёзнымі праблемамі. Галава сямейства са сваім сынам Бруна на працягу ўсяго фільма шукае веласіпед па вуліцах горада. Разам яны звяртаюцца ў паліцыю, разам аказваюцца на рынку, разам перажываюць няўдачы.

Гісторыя бацькі і сына заканчваецца няпэўна. Абодва героі, маленькі і вялікі, не знайшоўшы веласіпед, моўчкі вяртаюцца дадому. Рэжысёр прапануе гледачу самому завяршыць гісторыю і вырашыць, што ж адбудзецца з героямі далей.

**Рэжысёр
Віторыя
Дэ Сіка.**
Кадр з
кінафільма
*«Выкрадальнікі
веласіпедаў»*
(1948 г.)

Галоўныя ролі ў фільме «Выкрадальнікі веласіпедаў» выканалі рабочы завода і хлопчык — кур'ер з агародніннай крамы. Чаму, на ваш погляд, рэжысёры-неарэалісты аддавалі перавагу непрафесійным акцёрам? Якога эфекту яны імкнуліся дасягнуць?

Французскае кіно: новыя тэмы, новыя героі. «Новае жыццё» прадэманстраваў і французскі кінематограф. Французскія рэжысёры, часта парушаючы традыцыі, унеслі свой уклад у змяненне ўяўленняў пра кіно і кінагерояў у сусветным кінематографі. На экраны з'явіліся кінаработы, у якіх, здавалася, скажалася сама рэчаіснасць. Падзеі, «перацякаючы» адна ў адну, абуджалі ўяўленне гледача. Сюжэты, нават самыя простыя, набывалі сацыяльнае гучанне і ашаламлялі сваёй навізнай.

У некаторых выпадках — як, напрыклад, у кінашэдэўры «*Шэrbурскія парасоны*» маладога французскага рэжысёра *Жака Дэмі* — наватарства праявілася ўжо на ўзроўні жанру. Нават сёння даследчыкі не могуць з ім вызначыцца: опера, мюзікл або музычны фільм? Справа ў тым, што ў гэтай кінаработе няма ні адной слоўнай рэплікі — акцёры выказваюць свае эмоцыі толькі спевамі.

У аснове сюжэта — гісторыя кахання юных Жэнеўевы і Гіёма. Пад уплывам падзей героі былі вымушаны расстацца. Маладыя людзі абяцалі адно аднаму абавязкова сустрэцца і злучыць свае лёсы. Але жыццё распарадзілася інакш. Сваё абяцанне парушылі і Жэнеўева, і Гіём. У кожнага з іх свой шлях...

Вызначальную ролю ў гэтым фільме, безумоўна, выконвае музыка, напісаная французскім кампазітарам *Мішэлем Легра́нам*. *Песня*

«*Я не магу жыць без цябе*» («*Je ne pourrai jamais vivre sans toi*») імгненна стала папулярнай. Простая сентыментальная мелодыя заваявала не толькі шырокую аўдыторыю гледачоў: на многіх кінафестывалях фільм «*Шэrbурскія парасоны*» атрымаў высокую ацэнку самых патрабавальных крытыкаў.

Дзякуючы незвычайнаму музычнаму рашэнню аўтарам фільма ўдалося простую гісторыю пра закаханых падняць на ўзровень мастацтва. У гэтым і заключаецца авангарднае значэнне «*Шэrbурскіх парасонаў*» у гісторыі сусветнага кіно.

Цікавы факт

Прадзюсары не адразу прынялі ідэю рэжысёра і кампазітара кінафільма «*Шэrbурскія парасоны*». Яны гаварылі: «Няўжо вы сапраўды думаеце, што людзі будуць марнаваць паўтары гадзіны, слухаючы персанажаў, якія спяваюць пра паўсядзённае жыццё і дробязі?»

Падумайце, які сэнс укладзены ў назву фільма «*Шэrbурскія парасоны*». Якую сімвалічную нагрузку выконвае вобраз парасона?

Рэжысёр Жак Дэмі. Кадр з кінафільма «Шэрбурскія парасоны» (1964 г.)

І музыка, і кіно XX стагоддзя адрозніваюцца рэдкай стракатасцю. Гэтыя віды мастацтва аб'ядноўваюць самыя яркія і дынамічныя з'явы сусветнай культуры. Змяшанне жанраў, стыляў, рытмаў, інструментаў, тэхналогій стала пачаткам новых адносін да часовых мастацтваў. Звяртаючыся да людзей усіх рас і культур, яны становяцца даступнымі для самых шырокіх мас.

Пытанні і заданні

1. Творчасць «Бітлз» паклала пачатак шырокай канкурэнцыі. У 1960-х гадах у Вялікабрытаніі з'явілася мноства новых музычных груп, якія пазней таксама набылі сусветную славу. Праслухайце ў інфармацыйных крыніцах кампазіцыі «Энжы» («Angie») групы «Ролінг Стоўнз» («The Rolling Stones») і «Салдат фартуны» («Soldier of Fortune») групы «Дзіп Пёрпл» («Deep Purple»). Што, на ваш погляд, аб'ядноўвае музыку гэтых папулярных рок-груп?

2. Фільм «Выкрадальнікі веласіпедаў» прапанаваны аўтарамі ў чорна-белым адлюстраванні. Падумайце, як гэты мастацкі прыём звязаны з ідэяй кінакарціны.

3. Жак Дэмі свой фільм «Шэрбурскія парасоны» называў «фільмам у колеры і песнях». Сцены дамоў у французскім гарадку Шэрбур, у якім праходзілі здымкі, перафарбоўвалі па некалькі разоў. Падумайце, якога эфекту імкнуліся дасягнуць аўтары фільма, надаючы ўвагу яркаму іскрыстаму колеру.

Творчая майстэрня

4. Яркая падзеяй, якая набыла сусветную вядомасць, стала *рок-опера* (сінтэз рок-музыкі і опернага мастацтва) «*Юнона і Авось*» савецкага і расійскага кампазітара *Аляксея Рыбнікава* на словы *Андрэя Вазнясёнскага*. Паглядзіце ў інфармацыйных крыніцах фрагмент, у якім гучыць раманс «Я цябе ніколі не забуду» ў выкананні Мікалая Карачанцава і Алены Шанінай. Паспрабуйце самастойна вылучыць і назваць рысы новага жанру. Якія з іх аб'ядноўваюць яго з оперным спектаклем, а якія — з рок-канцэртам?

Вазьміце на заметку...

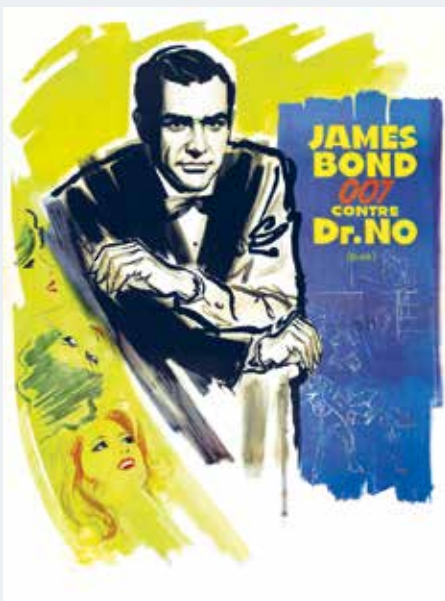
Музыка ў кіно

Як вядома, музыка ў кінамастацтве з'яўляецца адным з найважнейшых элементаў. У адных фільмах яна выконвае ролю музычнага фону, і аўтары — рэжысёр і кампазітар — для гэтага могуць падабраць музычныя сачыненні з даступных крыніц.

У іншых кінакарцінах з дапамогай музыкі вырашаюцца больш складаныя мастацкія задачы: аўтары дэманструюць сваё стаўленне да персанажаў, падзей і адлюстраванай эпохі ў цэлым. Глыбока пранікаючы ў тканіну кінаапавядання, музыка стварае своеасаблівы «каментарый» да фільма.

Нярэдка музыка, напісаная кампазітарам для канкрэтнага фільма, «выходзіць» за яго рамкі і пачынае жыць як самастойны твор.

Няшчасныя закаханыя Рамэа і Джульета і бясстрашныя джэдаі з «Зорных войнаў», героі фільма «Назад у будучыню», якія вандруюць у часе, і эксцэнтрычны Шэрлак Холмс, аматары прыгод Індыяна Джонс і Джэймс Бонд... Гэтыя і многія іншыя кінаобразы знаходзяцца па-за часам: яны зразумелыя глядачам розных пакаленняў і любімыя імі. Выключна важную ролю ў іх пазнавальнасці адыгрывае кінамузыка: менавіта яна дадае кінаобразам завяршальныя штрыхі, без якіх пазней гэтыя вобразы немагчыма ўявіць.

Постар да
кінафільма «Доктар
Ноу» (1962 г.)

У сучаснай кінаіндустрыі камп'ютарныя тэхналогіі дазваляюць дасягнуць самых неверагодных эфектаў — імітацыі галасоў, гучання інструментаў аркестра, шумаў, гукаў прыроды і інш. Назавіце 2—3 сучасныя фільмы, якія ўразілі вас сваімі гукавымі эфектамі. Патлумачце задуму аўтараў фільма з пункту гледжання кінамузыкі.